

פרק יד (פסוקים א-כ) / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק יד פסוקים א-כ נקרא באיזה נסיבות בישר אחיה השילוני לירבעם ולבית המלכות שלו על אחריתו המרה.

איזה תפקיד קשה הוטל על הנביא אחיה למלא?

האיש אשר ניבא לירבעם כי יהיה מלך וגם העלה אותו על כס השלטון התאכזב קשות מן התקווה שתלה בירבעם. הוא ינבא השמדה וכיליון לבית ירבעם.

כיצד מבקש ירבעם לדעת את העתיד לקרות לילדו החולה?

ירבעם מנסה להערים על אחיה השילני. והוא שולח את אשתו מחופשת אל הנביא לשאול על עתיד בנם החולה. "הוא יגיד לך מה יהיה לנער" (פס' ג).

מדוע לא הלך ירבעם בעצמו אל הנביא?

כיצד יוכל לפנות אל הנביא שהמליכו על שבטי ישראל בתנאי שילך בדרכי דוד. הוא המלך הראשון שמרד בה' ובתורתו והשליט עבודה זרה כדת בישראל.

גם אשתו של ירבעם אינה מופיעה לפני אחיה כמלכה, מה אומר לה ירבעם?

ירבעם חשש שהנביא לא ירצה אפילו לשמוע לדברי אשת המלך הרשע הגדול בעיניו, לכן יעץ לה להתחפש שלא יכירוה. הוא ביקש ממנה ללבוש שמלה פשוטה כאחת מנשות העם, כדי שאחיה יחשוב שהיא אישה קשת יום השואלת לעתיד בנה החולה. ירבעם זכר את התקוות שתלה בו הנביא אחיה ואמר לאשתו: "הוא דבר עלי למלך על העם הזה".

ירבעם אמר לאשתו לקחת תשורה שלפי מנהג הקדמונים היה נהוג להביא לנביא ששואלים בעצתו או מבקשים ברכתו. "ויאמר שאול לנערו: והנה נלך, ומה נביא לאיש? כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא לאיש האלקים, מה אתנו?" (ש"א ט ז). חז"ל דרשו: "כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב בכורים" (כתובות קה ע"ב).

ירבעם שלח לאחיה עשר ככרות לחם, ונקדים פתותי לחם, ויש המפרשים ריקים דקים שפיזרו עליהם גרגרי פרגים מלמעלה ולפיכך קראו להם נקדים, "ובקבק דבש" כד חרס בעל צוואר צר, מופיע גם (ביר' יט י). מקור המילה בקבוק כנראה בחיקוי לקול הנשמע בשעת הרקת הנוזלים שבכלי. בלועזית מילה שיש בה חיקוי לצליל נקראת אוטומונופואזיה Automanopoesia.

אכן מעשה שטות עשה ירבעם כשציווה על אשתו להתחפש. הנביא יודע את הטמון בחיק העתיד, האם ירבעם לא ידע שאת הנביא אי אפשר להוליך שולל?

מן הכתוב בפסוק יז משמע שבית המלך היה באותה שעה בתרצה הנמצאת אחד עשר ק"מ מצפון מזרח לשכם שקבעה ירבעם לבירתו החדשה, שהייתה בירת ממלכת ישראל עד לימי המלך עמרי שקבע בירתו בשומרון.

אשת ירבעם מילאה את בקשת בעלה "ותלך שלה". היא הגיעה לביתו של אחיה (נקרא גם אחיהו. שתי צורות לשמו אחת מקוצרת), מפאת גילו המופלג "לא יכל לראות כי קמו עיניו משיבו" (פס' ד).

עיני הפיקח מתנועעות בהשפעת קרני האור הנוגעים בהן, ואילו עיני העיוור כאילו עומדות ומחוסרות תנועה. "ועלי בן תשעים ושמונה שנה ועיניו קמה, ולא יכול לראות" (שמ"א ד טו). בימינו יש ניתוח להסרת הקטרקט (הופעת עכירות בעדשת העין) להשבת יכולת הראייה.

אחיה ידע על דבר בואה של אשת ירבעם. "וה' אמר אל אחיהו: הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך אל בנה כי חלה הוא, כזה וכזה תדבר אליה, ויהי כבאה והיא מתנכרה" (פס' ה).

"באה לדרש דבר" לשאול ולשמוע דברי נבואה מפיו. ככתוב אצל רבקה: "ותלך לדרש את ה'" (בר' כה כב).

בבואה תעמיד אשת ירבעם פני אישה זרה כאילו אינה אשת ירבעם "והיא מתנכרה", מתנהגת כנכריה (כזרה) ולא כאשת המלך. ביוסף כתוב: "ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות (בר' מב ז).

לשמע קול צעדיה המתקרבים אומר לה אחיה: "באי אשת ירבעם, למה זה את מתנכרה?" אני יודע מי את. ה' שלחני לנבא לך דברים קשים. אחיה השילוני מוכיח מיד לאשת ירבעם כי הוא יודע מי היא, לשמע קול צעדיה לפני הופעתה בפניו למרות שהתחפשה (היא גם לא יודעת כי עיניו כהו מראות).

מה ניבא לה?

אחיה השילוני שהתאכזב מרה מן התקווה שתלה בירבעם ניבא כיליון והשמדה לירבעם ולכל בני משפחתו.

"לכי אמרי לירבעם כה אמר ה' אלקי ישראל" נוסחת הפתיחה כפתיחה בשעה שנתן לירבעם את המלוכה על עשרת השבטים (יא לא).

מה גדולות התקוות שתלה בירבעם למענו הרס את מלכות בית דוד, ולפי זה חובתו הייתה להיות טוב יותר מבית דוד, "ולא היית כעבדי דוד אשר שמר מצותי ואשר הלך אחרי בכל לבבו לעשות רק הישר בעיני" (פס' ח), ואם תאמר שגם דוד חטא, לא להכעיסני עשה מתוקף יצרו חטא, חטאו הגדול עם בת שבע ואוריה נסלח לו לאחר שחזר בתשובה. אך ירבעם בעגלים אשר עשה ובבתי הבמות שהקים הייתה הכעסת ה' מדעת (פס' טו ; טו ל).

ומה עשה ירבעם בעלותו למלכות?

הרע לעשות מכל המלכים אשר היו לפניו, בגד בה' ובבית מקדשו, חילל את תורת ה' "ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני, ואתי השלכת אחרי גוך" (פס' ט).

ירבעם עשה אלהים אחרים, העגלים שעשה הם כאלהי מסכה ככתוב: "אלהי מסכה" (שמ' לד יז). גם בחטא העגל הראשון כתוב: "עשו להם מסכה" (דב' ט יב). בעשיית אלהים אחרים עבר ירבעם על "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמ' כ ג). "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (שמ' כ כ). "אלהי מסכה לא תעשה לך" (שמ' לד יז). "ואתי השלכת אחרי גוך" (פס' ט). ביטוי ציורי המורה על דבר שאין חפץ בו, שאין מתחשבים בו (יש' לח יז).

כלום בעד מעשה בגידה זה לא יבוא ירבעם על ענשו, האם יוכל מלך רשע כזה לקיים בית מלוכה בישראל? לכן אחרית נוראה צפויה לירבעם עקב בגידתו בה'. לא תקום מלכות ירבעם וגם מביתו ומשפחתו לא יישאר זכר, כי מחה ימחה מתחת השמים, גם לקבורה לא יבואו. נגזר על ביתו להיכחד מעל פני האדמה (יג לד). "והכרתי לירבעם משתין בקיר, עצור ועזוב בישראל, ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד תמו. המת לירבעם בעיר יאכלו הכלבים, והמת בשדה יאכלו עוף השמים, כי ה' דבר" (י-יא).

"משתין בקיר" כינוי לזכרים, לפי פירוש אחר לכלבים. לא רק אנשים יושמדו אלא גם בעלי חיים (שמ"א כה כב, לד).

"עצור ועזוב" הבא פעמים אחדות במקרא (דב' לב לו; מל"א כא כא; מל"ב ט ח; מל"ב יד כו). ביטוי קשה והתלבטו בו המפרשים. הכוונה להשמדה גמורה, יש המפרשים עצור תואר לעבד שאדוניו מושל בו, לפי פירוש אחר עזוב שאין דורש טובתו.

"ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד תמו", אבער את אנשי בית ירבעם כמו שמבערים צואה. לא זו בלבד שבית ירבעם יושמד, לא תהיה לחלליו קבורה. בספר דברים כח כו כתוב: "והיתה נבלתך למאכל לכל עוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד".

נבואתו של אחיה נתקיימה, אביה בנו (כנראה בכורו) של ירבעם מת בחיי אביו, ובנו האחר נדב שירש את המלוכה לא החזיק בה אלא שנתיים ונרצח בידי בעשא אשר "הכה כל בית ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמדו, כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו אחיה השילני" (טו כט).

הבן החולה הוא היחיד שיזכה להיקבר בכבוד מלכים: "יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלקי ישראל בבית ירבעם" (פס' יג). אין הכתוב מפרש מה הוא הדבר הטוב שנמצא בו. לפי חז"ל ביטל את המשמרות שהעמיד אביו כדי למנוע את

העם מלעלות לרגל לירושלים ואף הוא עצמו עלה לשם (מו"ק כח ע"ב). לפי סברה אחרת: בשל מחלתו שלח אביה את ירבעם לדרוש את ה' ובוזה גילה את אמונתו בה'.

"והקים ה' לו מלך על ישראל אשר יכרית את בית ירבעם זה היום, ומה גם עתה" (פס' יד). הכוונה לבעשא בן אחיה, שקשר על נדב בן ירבעם והכה את כל בית ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמדו.

"ומה גם עתה" ביטוי סתום, כריתת בית ירבעם תבוא בקרוב ממש. פירוש אחר: מה הוא האסון המתרחש היום לעומת הצרות שתבואנה על בית ירבעם אחרי כן. מה נוראה הייתה המהלומה אשר הנחית הנביא הזקן על ראש האם האומללה, בשורות מרות נתבשרה: מות בנה והשמדת משפחתה. ונורא מכל, צפויה אחרית מרה ואיומה לכל ישראל: "והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים, ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לאבותיהם וזרם מעבר לנהר, יען אשר עשו את אשריהם, מכעיסים את ה', ויתן את ישראל בגלל חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל" (טו-טז). אחרי המכה הזאת שוב לא יהיה לישראל מעמד, וידמה לקנה הצף על פני המים הנד לכאן ולכאן.

"ונתש את ישראל... וזרם מעבר לנהר" (הוא נהר גוזן מל"ב יז ו). רמז לגלות עשרת השבטים, בגלל חטאת ירבעם, מעשי העגלים ומעשי הבמות ככתוב בפרק יב פס' ל: "ויהי הדבר הזה לחטאת".

ירבעם הוא הראשון במקרא שנאמר עליו שלא רק שחטא בעצמו, אלא שגם החטיא והדיח רבים מישראל לחטא. חז"ל אמרו: ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו (מ' אבות ה יח).

שתיקתה של אשת ירבעם רומזת על התדהמה והדכדוך עקב הבשורה האיומה ששמעה. ותקם ותלך ותבא כהוראת אחיה. רצף הפעלים מורה על המהירות שבהליכתה. למרות ששמעה מאחיה שהילד ימות בבוא רגליה העירה, מיהרה בתקווה לראות את בנה בעודנו חי. ברגע שדרכו רגליה בסף הבית מת הנער כנבואת אחיה אליה (פס' יב), אלא שאחיה אמר שמותו יתרחש מיד כשתגיע העירה. רד"ק פירש: כיוון שנכנסה בעיר נאנש ולא יצאה נשמתו עד בואה בסף הבית אשר הוא שוכב. "ויקברו אתו ויספדו לו כל ישראל (פס' יח) כנבואת אחיה" (פס' יג).

"ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר מלך הנם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל" (פס' יט). הכוונה בייחוד למלחמות שבינו לבין רחבעם. ככתוב: "ומלחמות רחבעם וירבעם כל הימים" (דה"ב יב טו).

"ואשר מלך" מעשים שעשה בתחומים אחרים הינם כתובים בידי סופרי המלך. אין זה ספר "דברי הימים" אשר בידנו, כי אם ספר שבו היו רושמים מדי פעם בפעם את המאורעות החשובים של המלכות ושימש מקור למחבר ספר מלכים.

"והימים אשר מלך ירבעם עשרים ושתים שנה, וישכב עם אבתיו, וימלך נדב בנו תחתיו" (פס' כ).

פרק יד (פסוקים כא-סוף)

בסוף פרק יד נקרא על המצב במלכות יהודה אחרי הפירוד.

האם הלכו בדרכי ה'?

מן הפרשה המקבילה בדברי הימים משמע שמלכות יהודה הלכה בדרך דוד ושלמה בשלוש השנים הראשונות למלכות רחבעם (דה"ב יא יז). "ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה' וכל ישראל עמו" (דה"ב יב א). כלומר: כשנתבססה מלכות רחבעם, כשנתחזק שלטונו עזב את תורת ה'. שבע עשרה שנה מלך רחבעם בירושלים ושם אמו נעמה העמנית. הזכרת שם אמו של המלך מראה על השפעתה הרבה בהנהגת המלוכה.

"ויעש יהודה הרע בעיני ה'", בדומה לממלכת ישראל "ויבנו גם המה להם במות ומצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן" (פס' כג). במות- מזבחות בנויים מאבנים.

גם אם היו בונים במות לשם שמים בנייתן נאסרה לאחר הקמת בית מקדש בירושלים (ג ב).

מצבות- מבנים של אבן אחת. לפי רש"י שמציבים אותן לשם פולחן. על יעקב נאמר: "ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אתה מצבה... וידר יעקב נדר... והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית אלקים" (בר' כח יח-כב; בר' לא יג; בר' לה יד).

על משה כתוב: "ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל (שמ' כד ד).

בבוא ישראל לארץ נאסרו המצבות גם אם נעשו לשם שמים ככתוב: "ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלקיך" (דב' טז כב), כי הכנענים נהגו להעמיד מצבות לכבוד האלילים.

אשרים- פסלים של האלה אשרה או עשתרת. הכנענים נהגו לבנות אשרים על כל גבעה גבוהה ותחת כל ארץ רענן.

באותו זמן התרבו בארץ גם הקדשים. "וגם קדש היה בארץ" (פס' כד).

בדברים כתוב: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל" (דב' כג יח). הכוונה לאנשים שהפקירו את עצמם למעשי זימה לשם פולחן אלילים.

נשים שהקדישו את אתנןן לעבודה זרה. מכיוון שעשו החוטאים את מעשיהם בפרהסיה והמלך וגדולי הממלכה לא מחו בידיהם נזקף החטא לחובת כולם. ככתוב: "הנסתרת לה' אלקינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם" (דב' כט כח).

אין בני אדם יכולים להיענש על מעשים רעים הנעשים בסתר, אולם לגבי הנגלות,

המעשים הגלויים והידועים לעם אחריותם חלה על כל העם אם אינם משתדלים למנוע אותם, או אינם עונשים את הרשעים.

כל מעשיו של שלמה לביטחון הממלכה התנפצו לאחר מותו. שלמה קיווה לחזק את מלכותו ע"י נישואיו עם בת פרעה, והנה יחסו של מלך מצרים כלפי ממלכת יהודה השתנה לרעה.

מה מסופר על שישק?

שישק היה פרעה הראשון לשושלת הכ"ב שמלכה במקום שושלת הכ"א שעמה נמנה פרעה חותן שלמה והוא שנתן מקלט מדיני לירבעם שברח מפני שלמה למצרים (יא מ). הוא שאף לכבוש את ארץ ישראל ולהכניעה תחת שלטונו, כשם שהייתה כנען תחת שלטון מצרי ארבע מאות שנה לפני הכיבוש בימי יהושע.

מדוע הייתה זו שעת כושר להגשים את שאיפתו?

הוא רצה לנצל את ההזדמנות שנוצרה עם פילוג הממלכה. בגלל חולשתן של שתי הממלכות אשר קמו במקום הממלכה הגדולה והמאוחדת שהייתה בישראל בימי דוד ושלמה. הוא ידע שמלכות יהודה החלשה לא תוכל לעמוד בפניו.

הוא לא הסתפק במסע שוד בממלכת יהודה בלבד, אלא הרחיבו גם לממלכת ישראל. הוא פרץ לממלכת ישראל עד עמק יזרעאל, לכד ערים רבות וביניהן תענך ומגידו. לקח שלל רב. בשובו לארצו ציווה לחקוק על קירות המקדש אשר בקרנך (בתחומה של לוקסור) ציורי מסע הניצחון הזה בדמות מאה חמישים ושישה גיבורי מלחמה בכובעים ובשריונות המובלים כשבויים. שם חקוקה גם רשימת מאה ושלושים הערים שלכד ביהודה ובישראל. בכתובת מצוינים בייחוד הערים במרכז הארץ בתחום ממלכת ישראל. עולה ממנה ששישק הגיע במסעו עד עבר הירדן ואף כבש את פנואל ששימשה כעיר בירה של ירבעם לפני תרצה. במגידו נמצא שבר של כתובת ועליו כתוב שמו של שישק. קברו של שישק נחשף ובו אוצרות יקרי ערך.

עם התבוסות המדיניות והצבאיות שנחלה ממלכת יהודה אחר תקופת שלמה, היה המקדש כבית אוצר של כסף וכהיכל עשיר בקישוטי זהב וכלי זהב נתון למשיסה. שישק עלה בראש צבא גדול על רחבעם. כבש את ירושלים ובזז את כל הזהב והכסף שאצרו דוד ושלמה בבית המקדש. לאחר שעזב שישק את ארצו עשה רחבעם במקום מגניי הזהב מגניי נחושת מטיב מעולה שניתן למרקם ולהבריקם, וכך היה הרואה את מגני הנחושת עשוי לחשוב שהם עשויים זהב. רחבעם ביקש לקיים את כל גינוני המלכות בצאתו מהארמון אל בית ה', כדי שלא ירד מכבודו לעיני העם. בכל פעם שהמלך היה

הולך אל בית המקדש היו הרצים נושאים לפניו את המגנים דרך כבוד, ואחרי כן היו משיבים אותם אל התא שבו היו נשמרים.

מן הכתוב בפרק יב כד אנו למדים שבתחילת ימי מלכותם נמנעו רחבעם וירבעם מלהילחם ביניהם לפי דבר ה' ביד שמעיה הנביא, אבל אחרי כן נלחמו מלך יהודה ומלך ישראל זה בזה כל ימיהם ונזק רב נגרם לעם כולו.

סיכום המצב בימי רחבעם:

המצב הדתי והמדיני היה בשפל.

- 1) פלישת שישק המצרי שלקח שלל וכבש ערים רבות.
- 2) התפשטות עבודת האלילים.
- 3) הקרע בממלכה עורר את שכני ישראל לפרוק עול, וכדי לקדם את פני הסכנה בנה רחבעם ביצורים סביב ממלכתו (דה"ב יא ה-יב). את עזקה מן הערים הידועות בשפלת יהודה (יהושע י י) כיום תל-זכריה ליד המושב כפר זכריה. לכיש במערב, זיף, אדורים וחברון בדרום, בית לחם ותקוע במזרח. רחבעם נמנע מלבצר את גבולו הצפוני עם מלכות ישראל כביטוי לתקוותו לאיחוד מחדש. רחבעם בנה ערי מבצר ששימשו גם כערי מנהל, ובהם מחסנים לאצירת המסים הניתנים למלכות. גם שלמה אביו בנה ערי מצור (דה"ב ח ה), אלא ששלמה בנה אותם בכל רחבי ממלכתו, ורחבעם בנה בתחומי ממלכת יהודה בלבד.

"וישכב רחבעם עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד" (פס' לא).

כלומר: בקברי המלכים לבית דוד שחצב דוד בעיר דוד.

הכתוב חוזר על שם אמו נעמה העמונית המוזכרת כבר בפס' כא לרמוז ששימשה כגבירה והאריכה ימים גם בימי אבים (אביה) שמלך אחרי רחבעם. כבר בחייו קבע רחבעם ליורשו את אביה שלא היה הבכור, בנה של מעכה בת אבשלום שרחבעם אהבה "מכל נשיו ופילגשיו" (דה"ב יא יח-כג).

ניבים

קמו עיניו (פס' ד).

בהשאלה: התעורר. עיני העיוור כאילו עומדות ומחוסרות תנועה.

כאשר ינוד הקנה במים (פס' טו).

פירושו: קנה הצף על פני המים.

בהשאלה: חסר יציבות.